

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

EXPERIMENTAL VERIFICATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FUTURE PILOTS' READINESS FORMATION FOR INTERCULTURAL INTERACTION

У статті представлено експериментальне дослідження формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії. У процесі дослідження була розроблена та апробована структурно-функціональна модель. Педагогічний експеримент передбачав наступні завдання: цілеспрямоване виокремлення досліджуваного явища (готовність майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності) від інших; реалізація педагогічних умов через структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності; представлення аналізу результатів експериментальної роботи.

Експеримент передбачав три етапи: підготовчий, констатувальний та формувальний. Упродовж підготовчого етапу було визначено науковий апарат експериментальної перевірки. Теоретично обґрунтована та розроблена структурно-функціональна модель формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії. На етапі констатувального експерименту встановлено наявні підходи до розвитку готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності. Формувальний етап експерименту спрямовувався на апробацію організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності, реалізацію структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності, діагностування її сформованості через визначені компоненти, перевірку навчально-методичного забезпечення та діагностичного інструментарію. В експериментальній групі (ЕГ) робота проведена відповідно до педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності. У контрольній групі майбутні пілоти навчалися за традиційною схемою.

Статистично значуща розбіжність показників сформованості готовності студентів з ЕГ після формувального етапу експерименту засвідчила доцільність подальшого впровадження розроблених заходів у процес навчання майбутніх пілотів.

Ключові слова: майбутні пілоти, формування готовності, міжкультурна взаємодія, експериментальне дослідження, педагогічні умови.

The article presents an experimental study of future pilots' readiness formation for intercultural interaction. The research process included developing and testing of a structural and functional model. The pedagogical experiment provided the following tasks: purposeful separation of the phenomenon under study (readiness of future pilots for intercultural interaction in professional activity) from others; realization of pedagogical conditions through a structural and functional model of formation of readiness of future pilots for intercultural interaction in professional activity; representation of the analysis of the results of experimental work.

The experiment was carried out in three stages: preparatory, ascertaining and molding. During the preparatory stage, there was determined the scientific apparatus of the pedagogical experiment. A structural and functional model of future pilots' formation of intercultural interaction is theoretically substantiated and developed. At the stage of the ascertaining experiment, there are existing approaches for future pilots' readiness for intercultural interaction in professional activity. The formative stage of the experiment was aimed at testing the organizational and pedagogical conditions of formation of readiness of future pilots for intercultural interaction in professional activity, realization of structural and functional model of formation of readiness of future pilots for intercultural interaction in professional activity, diagnosis diagnostic tools. In the experimental group, the work was carried out in accordance with pedagogical conditions and structural and functional model of future pilots' readiness formation for intercultural interaction in professional activity. In the control group, future pilots studied according to the traditional scheme.

The statistically significant discrepancy of indicators of pilots' readiness in the experimental group after the formation stage of the pedagogical experiment showed the feasibility of further implementation of the developed measures in the future pilots' teaching process.

Key words: future pilots, readiness formation, intercultural interaction, experimental research, pedagogical conditions.

УДК 378.147.091.33

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/49.2.14>

Мартиненко Н.О.,

аспірантка кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук Львівської національної академії Національного авіаційного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Міжнародна інтеграція та інтеграція системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти вимагає реалізацію нових інноваційних форм навчального процесу, впровадження методологічних та методичних

рекомендацій, орієнтованих на міжкультурність. Авіаційна галузь, а саме майбутні авіаційні фахівці, потребують ґрунтовних теоретичних та практичних навичок формування міжкультурної комунікації, адже специфіка роботи включає міжнародні інтеракції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові розвідки вітчизняних та зарубіжних вчених досліджують різні аспекти міжкультурного спілкування (Ю. Кузьменко, С. Радул, М. Писанко, Л. Харламова), особливості командної роботи (А. Донцов, К. Платонов, В. Шепель). Науковці авіаційної сфери акцентують увагу на безпеці, людському факторі та кооперації (О. Бродова, Л. Герасименко, О. Керницький, О. Ковтун, Г. Лещенко, М. Сорока, О. Петренко).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Практика показує, що на сьогодні освітньо-професійні програми здобувачів вищої освіти в льотних закладах не включає міжкультурний аспект в достатньо практичному обсязі, а охоплює лише деякі теоретичні матеріали.

Мета статті. Експериментально перевірити формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Для практичної перевірки теоретично обґрунтованих положень наукових пошуків проведено експериментальне дослідження, мета якого полягала в апробації організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності.

Оскільки її розвиток відбувається в освітньому процесі льотного закладу вищої освіти, тому експеримент вважаємо природним. Зважаючи на це, педагогічний експеримент полягав у вирішенні таких завдань:

1) цілеспрямоване виокремлення досліджуваного явища (готовність майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності) від інших;

2) реалізація педагогічних умов через структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності;

3) представлення аналізу результатів експериментальної роботи.

Експериментальне дослідження практичної перевірки організаційно-педагогічних умов розвитку готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності проводилося за такими етапами:

1. Підготовчий етап. Визначення наукового апарату експериментальної перевірки. Теоретично обґрунтована та розроблена структурно-функціональна модель формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії (мета, принципи, підходи, зміст, форми, компоненти, показники, критерії оцінювання рівні сформованості готовності майбутніх пілотів, педагогічні умови).

2. Констатувальний експеримент. Встановлено наявні підходи до розвитку готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності. Проводився в період з 2019

до 2021 року. Дослідження рівнів сформованості готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності проводилося за допомогою авторської розробки (тести, інтерактивні вправи, ситуативні кейси).

3. Формувальний експеримент. Проводився впродовж 2020–2022 років. Він спрямовувався на апробацію організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності, реалізацію структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності, діагностування її сформованості через визначені компоненти, перевірку навчально-методичного забезпечення та діагностичного інструментарію.

Отже, на етапі констатувального експерименту, визначення стану сформованості готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності здійснювалося за такими компонентами:

1. Мотиваційний компонент. Дослідження проводилось у відповідності до таких показників: 1) соціокультурні взаємини (потреба в опануванні соціокультурними взаєминами); 2) мотивація професійної діяльності (формування мотивів досягнення успіху у міжкультурній професійній діяльності); 3) культурні цінності (ціннісне ставлення до рідної та іншомовної культури).

2. Когнітивно-діяльнісний компонент визначався за такими показниками: 1) культурно-етнічні знання (знання культурно-етнічних норм та особливостей представників інших культур); 2) культурно-етнічні уміння (уміння адекватно використовувати набуті знання у взаємодії з представниками інших культур та обирати ефективні шляхи комунікації з урахуванням національних особливостей).

3. Конативний компонент. Зміст компоненту визначався такими показниками: 1) сприятливий мікроклімат (уміння встановлювати сприятливий психологічний мікроклімат у команді); 2) саморегуляція (вміти керувати психоемоційним станом); 3) адаптивність (соціально-психологічна адаптивність у професійному середовищі).

4. Міжособистісний компонент. Дослідження відбувалося за такими показниками: 1) конфліктостійкість; 2) толерантність (формування толерантності у майбутній професійній діяльності); 3) сенситивність (здатність до міжкультурної сенситивності).

На основі узагальнених даних, можемо зробити висновок щодо відносного розподілу кількості опитаних курсантів за рівнями сформованості готовності до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності за усіма компонентами (табл. 1).

Під час формувального експерименту вирішувалися такі завдання:

– формулювання нульової та альтернативної гіпотези емпіричного дослідження;

Таблиця 1

Рівні сформованості готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності (узагальнені дані)

Компоненти	Рівень					
	Низький		Середній		Високий	
	Бали					
	2		6		9	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Мотиваційний	77	27,9	161	58,3	38	13,8
Когнітивно-діяльнісний	95	34,4	153	55,4	28	10,2
Конативний	83	30,1	162	58,6	31	11,3
Міжособистісний	90	32,6	151	54,8	35	12,6
Загалом	86	31,2	157	56,8	33	12,0

– контрольне діагностування рівнів сформованості готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності;

– визначення експериментальної (далі – ЕГ) і контрольної (далі – КГ) груп;

– реалізація теоретично обґрунтованих організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності в ЕГ;

– організація навчання ЕГ на основі розробленої структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності;

– діагностування рівнів сформованості готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності експериментальної і контрольної груп на завершальному етапі формувального експерименту;

– аналіз і зіставлення результатів діагностування учасників ЕГ і КГ, статистичне оброблення результатів для визначення достовірності та значущості отриманих експериментальних результатів;

– спростування нульової гіпотези емпіричного дослідження.

В експериментальній групі робота проведена відповідно до педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності. У контрольній групі майбутні пілоти навчалися за традиційною схемою.

Для вивчення динаміки показників критеріїв – ціннісного, пізнавального, поведінкового та інтерперсонального – проведено два зрізи: контрольний – на початку формувального етапу експерименту, діагностичний – наприкінці формувального етапу експерименту. Зрізи реалізовані в експериментальній та контрольній групах за допомогою однакових методів.

Для перевірки відсутності статистичної значущості відмінностей у рівнях сформованості готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії

у професійній діяльності з експериментальної та контрольної груп використано критерій однорідності χ^2 – критерій Пірсона (хі-квадрат), оскільки розподіл показників представлений порядковою шкалою з малою кількістю градацій.

На початку формувального етапу експерименту кожен з критеріїв ми досліджували за допомогою наступних методик: «Мотивація до професійної діяльності» К. Замфіра у модифікації А. Реана [5]; «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребній сфері» О. Потьомкіної [1]; методики «Вивчення психологічного клімату в класі» та «Дослідження вольової саморегуляції» [2]; «Дослідження соціально-психологічної адаптації», К. Роджерса – Р. Даймонда [4]; експрес-діагностика стійкості до конфліктів (Н. Фетіскін, В. Козлов, Г. Мануйлов) [6]; експрес-опитувальник «Індекс толерантності» Г. Солдатової, О. Кравцової, О. Хухлаєва, Л. Шайгерової [3]; «Шкала міжкультурної сенситивності» методика О. Хухлаєва, М. Чибісова [7].

Згідно гіпотези дослідження, успішному формуванню готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії сприятимуть наступні педагогічні умови: формування ціннісних орієнтацій через створення позитивного психологічного клімату; організація командної роботи в процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін; інтеграція культурологічного аспекту в професійно орієнтовані дисципліни; стимулювання рефлексивного ставлення до процесу формування якостей міжкультурної взаємодії.

Дані щодо готовності майбутніх пілотів з КГ і ЕГ до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності, отримані у ході контрольного зрізу (на початку формувального експерименту) представимо в узагальненому вигляді у таблиці 2.

Після впровадження в навчальний процес ЕГ організаційно-педагогічних умов нами було проведено повторне діагностування сформованості готовності майбутніх пілотів до міжкультурної

Рівні сформованості готовності майбутніх пілотів КГ та ЕГ до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності за узагальненими даними (на початку формульовального етапу)

Критерій	Рівень	Групи			
		КГ (136 осіб)		ЕГ (140 осіб)	
		К-ть	%	К-ть	%
Ціннісний	Низький	40	29,4	42	30,0
	Середній	80	58,8	81	57,9
	Високий	16	11,8	17	12,1
Пізнавальний	Низький	48	35,3	52	37,1
	Середній	76	55,9	77	55,0
	Високий	12	8,8	11	7,9
Поведінковий	Низький	41	30,1	47	32,1
	Середній	82	60,3	80	58,6
	Високий	13	9,6	13	9,3
Інтерперсональний	Низький	45	33,1	52	37,1
	Середній	74	54,4	77	55,0
	Високий	17	12,5	11	7,9
Загалом	Низький	44	32,4	48	34,3
	Середній	78	57,4	79	56,4
	Високий	14	10,2	13	9,3

Таблиця 3

Рівні сформованості готовності майбутніх пілотів ЕГ до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності за узагальненими даними (на початку та після формульовального етапу)

Критерій	Рівень	Групи				\bar{x}		$Z_{емп}$	$\chi^2_{емп}$	гіпотеза
		ЕГ (на поч.)		ЕГ (після)		ЕГ (на поч.)	ЕГ (після)			
		К-ть	%	К-ть	%					
Ціннісний	Низький	42	30,0	11	7,9	5,164±0,38	6,586±0,32	5,65	28,9	H_1
	Середній	81	57,9	87	62,1					
	Високий	17	12,1	42	30,0					
Пізнавальний	Низький	52	37,1	17	12,1	4,750±0,37	6,350±0,35	6,15	33,7	H_1
	Середній	77	55,0	84	60,0					
	Високий	11	7,9	39	27,9					
Поведінковий	Низький	47	32,1	13	9,2	4,936±0,37	6,464±0,32	6,06	32,7	H_1
	Середній	80	58,6	88	62,9					
	Високий	13	9,3	39	27,9					
Інтерперсональний	Низький	52	37,1	16	11,4	4,750±0,37	6,336±0,34	6,17	33,7	H_1
	Середній	77	55,0	87	62,2					
	Високий	11	7,9	37	26,4					
Загалом	Низький	48	34,3	14	10,0	4,900±0,37	6,434±0,33	5,99	32,0	H_1
	Середній	79	56,4	87	62,1					
	Високий	13	9,3	39	27,9					

взаємодії у професійній діяльності у КГ та ЕГ. Для визначення рівнів готовності нами застосовано ідентичний діагностичний інструментарій на всіх етапах експерименту. Аналіз рівнів готовності до міжкультурної взаємодії відбувався за тими ж критеріями та показниками та дав змогу

констатувати системні позитивні зміни в рівнях готовності в ЕГ і на відсутність однозначно спрямованих позитивних змін у КГ. Представлені результати узагальнених даних засвідчують, що в ЕГ відбулися суттєві кількісні та якісні зміни (табл. 3).

Висновки. Статистично значуща розбіжність показників сформованості готовності курсантів з ЕГ після формувального етапу експерименту засвідчила доцільність подальшого впровадження розроблених заходів у процес навчання майбутніх пілотів.

Отримані під час дослідження дані не можна вважати тільки експериментальними заходами. Вони є результатом усього навчально-виховного процесу в льотному закладі вищої освіти. Експеримент виявився додатковим значущим чинником, що сприяв більш успішному становленню майбутніх пілотів.

З огляду на це, вважаємо в подальшому за необхідне продовжувати роботу щодо формування готовності до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності, яка повинна стати постійною, мати творчий характер, розвивати у майбутніх пілотах потребу в активній професійній діяльності, у реалізації себе як фахівця і як особистості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Діагностика соціально психологічних установок. URL: <https://psycabi.net/testy/254-test-chno->

[vazhno-v-zhizni-metodika-diagnostiki-sotsialno-psikhologicheskikh-ustanovok-lichnosti-v-motivatsionno-potrebnostnoj-sfere-o-f-potemkinoj](https://psycabi.net/testy/254-test-chno-vazhno-v-zhizni-metodika-diagnostiki-sotsialno-psikhologicheskikh-ustanovok-lichnosti-v-motivatsionno-potrebnostnoj-sfere-o-f-potemkinoj) (дата звернення: 12.03.2021).

2. Дослідження вольової саморегуляції. URL: <https://psytests.org/emotional/volsam.html> (дата звернення: 22.02.2021).

3. Індекс толерантності. URL: <http://weblib.pp.ua/ekspres-opituvalnik-indeks-tolerantnosti-m-u-soldatova-o-a-kravtsova-o-e-huhlayev.html> (дата звернення: 22.02.2021).

4. Лемак М. В., Петрище В. Ю. Психологу для роботи : метод. видання. *Діагностичні методики*. Ужгород, 2011.

5. Сборник психологических тестов : посібник / уклад.: Е. Е. Миронова : ч. 3. Мн.: Женский институт ЭНВИЛА, 2006. 120 с.

6. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М. : изд-во института психотерапии, 2002. 490 с.

7. Хухлаев О. Е., Чибисова М. Ю. Теоретические и практические вопросы межкультурной коммуникации: современные тенденции. *Психологическая наука и образование*. 2010. № 5. С. 168–179.